

Julije Klović Najveći minijaturist renesanse

Na izložbi Jurja Julija Klovića, najvećega minijaturista svih vremena, renesansno-manirističkog majstora rođenog u Hrvatskoj, mogle su se vidjeti minijature i crteži velikoga majstora, kao i tri originalna iluminirana rukopisa koja je Klović iluminirao.

Tekst: Enes Quien // Foto: Damil Kalogjera

Julije Klović, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 8. studenog 2012. – 20. siječnja 2013.

Tri originalna iluminirana rukopisa koja je Klović iluminirao su *Evangelistar Grimani* iz Bibliotece Marciane u Veneciji, *Misal Colonna* iz The John Rylands University Library u Manchesteru i *Časoslov Stuart de Rothesay* iz British Library u Londonu. Na izložbi se mogao vidjeti i *Misal Jurja od Topuskog*, pohranjen u riznici zagrebačke katedrale, u kojemu je, pretpostavljalo se, završne stranice iluminirao Klović, što i danas ostaje otvorenim pitanjem, premda su mađarski stručnjaci te iluminirane stranice, atribuirane pod znakom pitanja Kloviću, atribuirali majstoru zvanom Bakačev Monogramist zbog složenog potpisa na foliji CXXXIIr. Iluminirani rukopisi pohranjeni su pod posebnim uvjetima u za njih specijalizirane muzejske zbirke diljem svijeta, pa je trebalo ispoštovati te uvjete koji su ujedno i uvjet da budu posuđeni za izložbu. Radi se o posebnoj temperaturi i posebnom osvjetljenju koje ne smije štetiti dragocjenoj, a osjetljivoj građi. Klovićeve minijature iz 16. stoljeća izložene u Zagrebu pristigle su, osim iz već navedenih ustanova, iz Louvrea u Parizu, The British Museuma u Londonu, Royal Collection u Windsor Castleu i iz Galleria degli Uffizi u Firenci, te iz hrvatskih institucija koje čuvaju Klovićeve djela, sve iz Zagreba: Kabineta grafike HAZU, Nacionalne i Sveučilišne knjižnice, Ureda predsjednika Republike Hrvatske, Moderne galerije i Hrvatskog restauratorskog zavoda. Kako u prvom predgovoru kataloga navodi kustosica Jasminka Poklečki Stošić, zanimljivost ove izložbe pojava je triju minijatura iz Hrvatske: *Isus na Maslinskoj gori* iz privatne zbirke, *Posljednji sud*, minijaturu koju je Vlada Republike Hrvatske kupila 2006. godine na Sotheby'sovoj aukciji u Londonu (trenutno u Hrvatskom restauratorskom zavodu) i *Sveti Petar s apostolima pred vratima raja* (alegorija zemaljske i nebeske Crkve) koju je također kupila Vlada 2008., a nalazi se u Modernoj galeriji u Zagrebu.

Juraj Klović (koji kasnije u Italiji dodaje ime Giulio po svojem prijatelju i jednom od umjetničkih uzora, velikom manirističkom umjetniku Giuliju Romanu) rođen je 1498. godine u selu Grižane u zaleđu Novog Vinodolskog koje je u to doba bilo leno moćne hrvatske plemićke obitelji knezova Frankopana. Najviše smo doznali o Kloviću iz prvog biografskog zapisa o njemu iz godine 1568. Giorgia Vasarija. Vasari uzdiže Klovićeve umjetnost sitnoslikarstva. Tu saznajemo gdje se Klović rodio i činjenicu da je s osamnaest godina, 1516., došao u Veneciju. To je vrijeme procvata zrele, visoke renesanse. Moćni su vladari pojedinih gradova – država (Medici u Firenci, d'Este u Ferrari, Gonzage u Mantovi, Sforze u Milanu, Montefeltro u Urbinu, duždevi u Veneciji, pape u Rimu) bili meceni umjetnicima, naručivali i financirali njihova djela. Klović dolazi u bogatu, moćnu Veneciju, jednu od najvećih i najjačih trgovačkih, pomorskih sila svijeta, u kojoj

tada slikaju Tizian, Tintoretto, Veronese, braća Bassano... Kada mladi Klović stiže u Veneciju, tiskana knjiga je već vrlo razvijena. Sitnoslikari su bili zaposleniji više nego ikada. Upravo su u Veneciji već sedamdesetih godina 15. st. zabilježeni brojni sitnoslikari koji su oslikavali tiskane knjige. No, još kao mladić Klović je odlazio iz Venecije u Budim kao pratitelj talijanskog diplomata Alberta Pija de Carpija, aristokrata vrhunske humanističke naobrazbe. Bio je znalac knjigotiska i utjecao je na formiranje Klovićevih stavova i odnosa prema tiskanoj knjizi. Prvi utjecaj na Klovićevu umjetničku djelatnost vezan je uz Dürerovu grafiku. Vasari u majstorovom životopisu donosi podatak da je jedno od prvih sitnoslikarevih djela nastalo prema drvorezu Albrechta Dürera s likom Bogorodice iz knjižice o Bogorodičinom životu, koje je listove kopirao i Marcantonio Raimondi, a tužbu za kopiranje, ne samoga predloška, već i monograma, venecijanski Senat presudio je u Dürerovu korist. Kopiranje po tuđim predlošcima u to je doba bila uobičajena praksa. Klović je često kao model za vlastitu kompoziciju unosio motive s Dürerovih grafika, a katkad je oponašao njegove kompozicije. Takvih primjera ima i u glasovitom Časoslovu Farnese, Klovićevom životnom remek-djelu, iluminiranom kodeksu koji je, dok je bio u službi kardinala Alessandra Farnesea, oslikavao devet godina po njegovoj narudžbi. Klović djeluje u doba dva katastrofalna povijesna događaja koja su izravno utjecala na tijek njegova života i na formiranje njegove umjetnosti: Mohačka bitka 1526. i *Sacco di Roma* 1527. godine. I treći događaj, početak reformacije 1527. u Njemačkoj bitno je odredio tijek povijesti, umjetnosti i kulture. Klović je jedva izvukao živu glavu iz Budima nakon turskog osvajanja i vratio se u Italiju gdje nastavlja sitnoslikarsku karijeru. Nakon Pustošenja Rima ušao je u samostan i zaređio se za svećenika te nastavio s usavršavanjem slikarskog umijeća. Njegov se talent mogao razvijati samo uz naklonost imućnih i utjecajnih mecena iz redova visokoga klera. Klović je za života bio u službi trojice velikih kardinala: Marina Grimanija, Lorenza Campeggia i Alessandra Farnesea. Marino Grimani je bio pripadnik moćne mletačke patricijske obitelji. Njegov mu je stric kardinal i akvilejski patrijarh Domenico Grimani priskrbio naslov Cenedskog biskupa, a ubrzo i akvilejskog patrijarha, najvažnijeg crkvenog položaja na području Venecije. Mladi Klović precrtava antičke kovanice i medalje iz Grimanijeve zbirke (portrete rimskih careva, simboličke motive utisnute na reversima antičkih kovanica i medalja itd.). Razilaze se umjetnikovim odlaskom na dvor mladog hrvatsko-ugarskog kralja Ljudevita Jagelovića. Po Vasariju, Klović je za kralja i kraljicu Mariju izradio nekoliko zapaženih stvari, no nijedna do danas nije potvrđena. Pripisivalo mu se oslikavanje drugog dijela *Misala Jurja od Topuskog* po narudžbi zagrebačkog biskupa Erdödyja, no prema najnovijim istraživanjima te su iluminacije djelo nekog drugog majstora koji je u to doba bio aktivan na dvoru u Budimu. U Budimu mladi je umjetnik upoznao kardinala Lorenza Campeggia, drugu značajnu crkvenu osobu koja je bitno utjecala na njegov život. Kardinal je bio u diplomatskoj misiji cara Maksimilijana I., njegov izaslanik u Njemačkoj, Ugarskoj i Češkoj. Uoči Mohačke bitke, kardinal boravi na dvoru kralja u Budimu, odakle se vraća u Rim. Pobjegavši iz Ugarske Klović je također nastavio u Rim gdje ga u svoju službu uzima kardinal Campeggio. Za vrijeme pustošenja Rima on zajedno s papom Klementom VII. trpi opsadu i zarobljeništvo u Castel Sant'Angelo. Klović je pao u španjolsko zarobljeništvo i ponovno jedva izvukao živu glavu. Tada je otišao u samostan i zaređio se kao redovnik Regularnih kanonika u Candiani pokraj Padove, a Campeggio kao izaslanik odlazi u Englesku. Od Klovićevih radova za kardinala Grimanija tridesetih godina sačuvala su se tri kodeksa: tzv. *Evangelistar Grimani* (Venecija, Biblioteca Marciana), brevijar nazvan prema bivšem vlasniku *Časoslov Stuart de Rothesay* (London, The British Museum) i *Komentar kardinala Marina Grimanija uz poslanice sv. Pavla apostola* (London, Sir John Soane Museum). Tu su i dvije samostalne minijature, zapravo slike na pergameni malog formata: *Sv. Pavao osljepljuje Elimu* i *Tri teološke vrline* (Pariz, Louvre). Za kardinala Alessandra Farnesea, unuka pape Pavla III. u službi je do kraja života. Odbivši ponude dvojice moćnih vladara Cosima Medicija i Filipa II., ostao je vjeran svojem kardinalu. Klović se divio Michelangelu Buonarottiju. Mnoštvo njegovih crteža čuvao je u svojoj zbirci, a brojni su mu crteži nastali kao savršene kopije Michelangelovih crteža, zbog čega su ga i zvali "Michelangelom minijature". Tako je za boravka u Firenci po narudžbama pripadnika obitelji Medici i Farnese izradio niz slika maloga formata na pergameni po Michelangelovim predlošcima: *Raspeće s Marijom Magdalenom* i *Oplakivanje Krista* (Firenze, Uffizi), *Otmica Ganimeda* (Firenze, Casa Buonarrotti), itd. Ove minijature označavaju vrhunac Michelangeloa itjecaja na Klovićevu umjetnost. Za kardinala Farnesea izvodi slavni *Časoslov* (1538.-1546.). Radi se o dvadeset i osam cjelostranih minijatura, značenjski najistaknutijih primjera virtuoznog manirizma sitnoslikarstva sredine 16. stoljeća. Kod "svojega" kardinala Klović se zalagao za mlade umjetnike, antverpenškog manirista Bartholomeusa Sprangera i napose, što svjedoči njegovo pismo kardinalu od 16. 11. 1570., za El Greca. Tijekom boravka u Rimu El Greco je naslikao slavni portret Klovića s *Časoslovom Farnese* u ruci, otvorenim na stranici koja prikazuje Boga oca, stvoritelja svijeta. ■